

פשוטי כלי עץ

- א. שלוש שיטות הראשונים בדין פשוטי כלי עץ
- ב. קשיים בשיטת הרמב"ם
- ג. קשיים בשיטת הרשב"ם ובשיטת הרמב"ן
- ד. כלי קיבול של שק ועץ – מיטלטל מלא וריקן; כלי קיבול של חרס וזכוכית – כולל בהכרח דפנות
- ה. ביאור דין משמשי אדם ומשמשיו לפי המתבאר
- ו. יישוב הקשיים וביאור המקורות השונים לפי המתבאר
- ז. התאמה בין המסקנה העולה מן הדברים ובין דברי הראשונים
- ח. סיכום

א. שלוש שיטות הראשונים בדין פשוטי כלי עץ

בדברי הראשונים מצאנו שלוש דעות בדין פשוטי כלי עץ:

א) רמב"ם וסיעתו: **טומאה דרבנן בתנאים מסוימים**. בגמרא (ב"ב סו ע"א) נאמר שפשוטי כלי עץ טמאים מדרבנן, וכן כתב הרמב"ם (הל' כלים א, י; פיהמ"ש כלים טו, א-ב). עם זאת, בספרא (שמיני פרשה ו פרק ז אות ד) נאמר שכלי עץ טמאים רק אם הם עשויים לשמש את האדם ואת משמשי אדם:

כלי עץ – יכול הסולם והקולב והנחותה והמגורה? תלמוד לומר: מכלי עץ, ולא כל כלי עץ. או יכול שאני מרבה השולחן והטבלא והדולפקי? תלמוד לומר: לכל כלי עץ, ריבה. מה ראית לרבות את אילו ולהוציא את אילו? אחר שריבה הכתוב מיצט, תלמוד לומר שק, מה שק מיוחד שהוא משמש את האדם ואת משמשי האדם, אף אני מרבה השולחן והדולפקי שהם משמשים את האדם ואת משמשי האדם, ומוציא את הסולם שהוא משמש את האדם ואינו משמש משמשי האדם (ואינן משמשין את האדם).

מעין זה נאמר גם בתוספתא (כלים ב"מ ו, ג). ובמשנה (כלים טז, ז) הוסיף רבי יוסי שגם משמשי כלים טמאים, וכפי שביאר הרמב"ם (פיהמ"ש שם; ובהל' כלים ד, א), ובדברי הרמב"ם שם מבואר שפסק שמשמשי כלים טמאים רק אם משמשים בין בשעת מלאכה ובין שלא בשעת מלאכה.

לפי זה, נצרך לצמצם את דבריו בעניין טומאה דרבנן הנ"ל רק, למשמשי אדם ומשמשיו או למשמשי משמשי משמשים אותו תמיד, וכן כתב בדעתו המאירי (ב"ב שם, בשם

גדולי המחברים). כעין זה כתבו מדפשייהו התוס', הריטב"א¹ והר"ן (ב"ב שם), שמשמשו אדם וממששיו טמאים מדרבנן, וכן נקט בפשיטות ערוה"ש (או"ח תרכט, ס"ד).

ב) רשב"ם: אין כלל טומאה לפשוטי כלי עץ. מדברי הרשב"ם (ב"ב שם) עולה שלמסקנה אין טומאה כלל לפשוטי כלי עץ, שכן כתב: "ומיהו לא אשכחן טומאה לפשוטי כלי עץ אפי' מדרבנן, חוץ מאותן הראוין למדרס".

ג) רמב"ן: פשוטי כלי עץ המשמשים אדם טמאים מן התורה, והמשמשים את משמשו טמאים מדרבנן. הרמב"ן (ב"ב שם) והרשב"א (ב"ב שם) כתבו שמה שמשמש אדם וממששיו טמא מן התורה, ומה שאינו משמש אדם אלא את משמשו טמא מדרבנן.

ב. קשיים בשיטת הרמב"ם

לכאורה, שיטת הרמב"ם מעוררת כמה קשיים:

א) בכמה מקומות בחז"ל מצינו בצורה גורפת שפשוטי כלי עץ טהורים ללא חילוק:
 1. המשניות (כלים ב, א; טו, א) סותמות ואומרות שפשוטי כלי עץ טהורים מבלי לסייג זאת.
 2. תוספתא (חולין א, יב): "פשוטי כלי עץ טהורין, וגולמיהן טמאין".
 3. גמרא (שבת קכג ע"ב): "קנה של זיתים, אם יש קשר בראשו מקבל טומאה, ואם לאו אין מקבל טומאה. בין כך ובין כך ניטל בשבת. אמאי, פשוטי כלי עץ הוא, ופשוטי כלי עץ אינן מקבלין טומאה; מאי טעמא, דומיא דשק בעינן. תנא משמיה דרבי נחמיה: בשעה שמהפך בזיתים, הופכו ורואה בו".
 4. משנה (כלים טז, א): "כל כלי עץ שנחלק לשנים טהור, חוץ משלחן הכפול ותמחוי המזנון והאפיפורין של בעלי הבית". ולכאורה, גם אם נחלק הוא עדיין פשוט שמטמא (אמנם הרב הראל דבר תירץ בפשטות שלאחר שנחלק הוא כבר לא ראוי לשימוש ולכן לא קשה כלום).
 5. גמרא (עירובין לא ע"א): "והיכי מייתי לה, בפשוטי כלי עץ דלא מקבלי טומאה".
 6. גמרא (עירובין ק"ד ע"ב): "שרץ שנמצא במקדש, כהן מוציאו בהמיינו, שלא לשהות את הטומאה, דברי רבי יוחנן בן ברוקה. רבי יהודה אומר בצבת של עץ, שלא לרבות את הטומאה".
 7. ירושלמי (חגיגה פ"ב ה"ה): "הגע עצמך, אפילו את אוספו במגריפה אמרה התורה טהור מה אנו קיימין אם במגריפה של מתכת והלא פשוטי כלי מתכות טמאין, אם במגריפה של עץ לא כעומד מחמת דבר טמא הוא", משמע שמגריפה של עץ טהורה כי היא פשוטה.

נמצא שמפשטות דברי חז"ל במקומות רבים עולה שכל פשוטי כלי עץ טהורים, ובכל מסכת כלים לא מצינו במפורש שום הגבלה לכלל זה, שחוזר כמה פעמים, שפשוטי כלי עץ טהורים. ומעתה יש לתמוה, איך דין כה מרכזי לא הוזכר כלל במשנה?

1. אלא שלדעתו אם משמשים לאדם בגופו או משמשים לממששיו טמאים מדרבנן, ואם לא טהורים לגמרי. וכעין זה כתב הריטב"א במקום נוסף (סוכה יב ע"ב).

ב) כאמור, במשנה (כלים טו, א) נאמר בסתמא שפשוטי כלי עץ טהורים. ועם זאת, במשנה שלאחריה (שם, ב) נאמר: "דף של נחתומין שקבעו בכותל ר"א מטהר וחכמים מטמאים", ומשנה זו היא שהובאה בגמרא (ב"ב שם) והיותה מקור לטומאה מדרבנן שקיימת לפי הרמב"ם. ויש בכך קושי, שכן יוצא שמשנה א' המטהרת מתייחסת דווקא לדין תורה ומשנה ב' המטמאת מתייחסת דווקא לדין דרבנן, בשעה שהאבחנה בין דאורייתא לדרבנן לא נזכרה כלל במשניות אלו (שאלה זו על דין המערוך מדוע הוא טמא הרי הוא פשוט יש לשאול גם לפי שיטת הר"ש שכתב שמערוך הוא רדיד דק, וכן דעת הראב"ד כמו שכתב המעשה רקח בפ"ה מכלים ה"א).

טענה זו שימשה כהוכחה בדברי הרא"ש (בפירושו לכלים ב, א):

הלכך פשוטיהן טהורין דבעינן דומיא דשק, מה שק מיטלטל מלא וריקן ואפילו מדרבנן לא מקבלי טומאה, דאי הוה להו טומאה מדרבנן לא הוי למיתני פשוטיהם טהורים, דהא כלי זכוכית אינם אלא מדרבנן וקתני להו. ומיהו יש פשוטי כלי עץ טמאות שמטמאים מדרבנן, כגון שלחן וטבלא ודולבקין, שהם רחבים ונשאר עליהם מה שנותנים עליהם, ונראים כמקבלים. ובתורת כהנים אסמיניהו אקרא.

ואמנם הרא"ש מודה שיש פשוטים שטמאים מדרבנן, אך לדבריו לא מדובר בכאלו שנסנו באותו פרק אלא במקום אחר ולפיכך אין לפירושו את הקושי שיש בדברי הרמב"ם שמשנה א' אומרת שפשוטי כלי עץ טהורים וכוונתה מדין תורה ומשנה ב' אומרת טמאים וכוונתה מדרבנן.

ג) בפ"א הרמב"ם כותב שכיסא טמא מדרבנן ואילו בפ"ד הוא כותב שמשמשי אדם טהורים לגמרי, ולכאורה כיסא הוא משמש אדם ולא אדם וכלים כי כיסא לא נועד בהגדרת ייצורו וייעודו לאחסן בו חפצים?

ד) לדבריו צריך לומר שדברי הספרא הם אסמכתא בעלמא, ואם נוכל לפרש שאין זו אסמכתא נראה שעדיף לומר כך.

ה) לדבריו יוצא שבפט"ז שרבי יוסי בא להוסיף על דברי הספרא והתוספתא שדיברו על משמשי אדם ומשמשיו, אך דין זה לא הוזכר כלל במשנה. רבי יוסי בא להוסיף פרט חדש, כפי שביאר הרמב"ם בפיהמ"ש שרבי יוסי הוסיף חילוק שלא הופיע בספרא ("זהו חילוקו של רבי יוסי בכלים שהן משמשי משמשין בלבד וזה כלל נכון ולא נתבאר בספרא"), אך עיקר הדין כלל לא נשנה במשנה אלא רק הפרט הצדדי שרבי יוסי הוסיף.

ו) הרמב"ם (הל' כלים ב, ב) כתב:

קנה מאזנים והמחק שיש בהן בית קיבול מתכת, והאסל שיש בו בית קיבול מעות, וקנה של עץ שיש בו בית קיבול מים, ומקל שיש בו בית קיבול מזוזה או

מקום מרגלית, ומשחזות של עץ שיש בו בית קיבול שמן, ולוח פנקס שיש בו בית קיבול שעוה – כל אלו וכיוצא בהן, אף על פי שהן פשוטי כלי עץ, הואיל ויש בהן בית קיבול כל שהוא מקבלין טומאה דין תורה. ואין טמא מן התורה אלא בית קיבול לבדו שיש בהן, והמשמש את בית הקיבול משאר הכלי שבית הקיבול צריך לו, אבל היתר על הצורך משאר הכלי הפשוט טהור מן התורה וטמא מדבריהן, כמו שביארנו.

מלשונו משמע שכל פשוטי כלי עץ טמאים מדרבנן, גם אלו שאינם משמשי אדם ומשמשיו.

אמנם ניתן לתרץ שאלה זו שהניסוח הכולל של הרמב"ם מוסב על הדוגמאות שהוא פרט בתחילת ההלכה ומה שכתב כמו שביארנו כוונתו לביאורו אלו כלים טמאים, אך אין נראה כן כי מלשונו עולה שגם מקל של מזוזה כלול בפשוטי כלי עץ ובמקל של מזוזה הרי אין האדם עושה מלאכה כלל אלא רק המזוזה תלויה במקל ובכל זאת מלשון הרמב"ם משמע שהמקל טמא מדרבנן.

(ז) הרמב"ם כתב (הל' כלים כג, א):

המפץ הוא המחצלת שאורגין אותה מן החבלים ומן הסוף ומן הגומא וכיוצא בהן, ואין המפץ בכלל כלים האמורין בתורה, ואעפ"כ מתטמא הוא במדרס דין תורה, שהרי ריבה הכתוב כל המשכב וזה ראוי למשכב ועשוי לו, וכן מתטמא במת ובשאר טומאות מדבריהן, ככל פשוטי כלי עץ, כמו שביארנו.

מבואר שגם מפץ שרק משמש אדם טמא מדרבנן.

מפץ בדברי חז"ל משמש לשכיבה של האדם, לא לאחסון חפצים. הוא לא כמו שולחן שייעודו הוא להניח עליו מאכלים ולאכול מהם. לכן המפץ מוגדר כמשמש אדם בלבד ואעפ"כ הוא טמא מדרבנן.

אמנם קושי זה ניתן ליישב אם נפרש מחמת כך שלרמב"ם אכן בכל פשוטי כלי עץ שבעולם טמאים מדרבנן, וזהו דין כיסא שבפ"א ה"י ודין לוח שבפ"ב ה"ב ודין מפץ שבפכ"ג ה"א.

אך לפ"ז עדיין יהיה לנו קשה מפשטות דברי חז"ל בכמה מקומות שפשוטי כלי עץ טהורים שמשמע שטהורים לגמרי.

ג. קשיים בשיטת הרשב"ם ובשיטת הרמב"ן

על שיטת הרשב"ם יש להעיר מדברי הספרא והתוספתא, שמפורש בהם שיש טומאה לכלי עץ גם כשאינם עשויים למדרס, וזה שלא כשיטת הרשב"ם שרק במדרסות יש טומאה לפשוטי כלי עץ. עוד קשה עליו לכאורה מהמשנה (כלים טו, ב) שממנה הבין הרמב"ם

שפשוטי כלי עץ טמאים מדרבנן. על שיטת הרמב"ן קשות לכאורה שתי הקושיות הראשונות שיש על דברי הרמב"ם.

ד. כלי קיבול של שק ועץ - מיטלטל מלא וריקן; כלי קיבול של חרס וזכוכית - כולל בהכרח דפנות

מחומר כל הקשיים הללו, נראה לענ"ד לבאר בס"ד ביאור חדש בסוגיה זו. התורה אומרת על כלי העץ ודומיהם "אשר יעשה מלאכה בהם" (ויקרא יא, לב). האדם עושה מלאכה בכלי. היה אפשר להבין שהאדם עושה את מלאכתו גם כלי שנשאר במקומו ואינו מיטלטל, אך מההיקש לשק למדנו שצריך מיטלטל מלא וריקן, ונראה הביאור שההיקש לשק מגדיר לנו את הרעיון של אשר יעשה מלאכה בהם, דהיינו שיעשה מלאכה גם כשהכלי מתנייד ממקום למקום.

לפי זה, נראה שיש חילוק עקרוני בין כלי קיבול של שק ועץ לכלי קיבול של חרס וזכוכית. בחרס וזכוכית התורה אומרת 'תוכו' (ויקרא יא, לג), דהיינו כלי שיש לו דפנות שיוצרות חלל פנימי. לעומת זאת, בעץ כל הצורך הוא שיהיה 'מיטלטל מלא וריקן'. לכן אין צורך בדפנות, אלא די בכך שהכלי יוכל לשאת תכולה ולהיות נייד כשהתכולה נמצאת עליו. וכ"כ הגר"א (אליהו רבא כלים ב, א):

ואינן צריכין תוך ככלי חרס, אלא שיהא עשוי לקבלה כמו שלחן וכיוצא בו, אבל כלי חרס צריך תוך. וכלי מתכת אפי' ראוי לקבלה לא צריך, שאפילו פשוטיהן טמאין, שבכלי חרס נאמר אל תוכו צריך תוך ובכלי עץ נאמר כלי, משמע שצריך כלי.

נראה שיש להביא ראיה לכך מדין בגד. הקהילות יעקב בטהרות סימן ח' חקר האם בגד מקבל טומאה טומאה בפני עצמו או מדין כלי קיבול, ולכאורה בדברי התורה נראה שבגד מקבל טומאה בשני אופנים שונים: (א) לכן בכל מקום שאדם טמא גם בגדיו טמאים מדין טפל לאדם. דין זה אמור דווקא בצמר ופשתים. (ב) בגד יכול להיטמא מדין כלי קיבול ככל כלי הקיבול. האחרונים הקשו על הגדרת בגד ככלי קיבול, שהרי אין לו דפנות, ולכן ביארו שהבגד 'מקבל' את גוף האדם. מדבריהם עולה שההגדרה הקובעת אם יש קבלת טומאה אינה קיומן של דפנות אלא היות הכלי מיטלטל מלא וריקן, כלומר ממלא את ייעודו לתשמיש גם בהיותו מתנייד.

לפי זה, יש ליישב קושי בדברי הרמב"ם (הל' טומאת צרעת יג, ד), שכתב שפשוטי כלי עור מיטמאין בנגעים, והקשה עליו המשנה למלך והביא ראיה לכך שגם בכלי עור יש צורך בכלי קיבול, ויעוין עוד במעשה רקח שהסכים לעיקר קביעתו של המשנה למלך, אף שהשיב על חלק מדבריו.

ולפי האמור מיושב: בגד ועור מוגדרים ככלי קיבול משום שגוף האדם נכנס בהם והוא מיטלטלים מלא וריקן וזאת בדומה לכלי עץ.

אומנם לפ"ז נצטרך לומר שרק בבגדים שגוף האדם נכנס אליהם יש טומאה בכלי עור וכמו"כ בטלית מעור לא תהיה טומאה, ולפיכך אכתי צ"ע בזה.

ה. ביאור דין משמשי אדם ומשמשיו לפי המתבאר

נראה שגם הלימוד של משמשי אדם ומשמשיו נובע מכך. דין משמשי אדם ומשמשיו הוא הרחבה נוספת להגדרת הפסוק: "אשר יעשה מלאכה בהם". ההיקש לשק לימד שהכוונה לעשייה גם במצב נייד, כלומר שהכלי מיטלטל מלא וריקן, וגם לימד שצריך שגם האדם וגם חפציו יעשו מלאכה בכלי. אם רק האדם עושה אז הוא אינו עושה מלאכה בכלי אלא מטלטל בו.

כלומר אם אדם לא מאחסן בכלי את חפציו וצרכיו אלא רק הוא עושה מלאכה על ידי הכלי, זה לא משמשי אדם ומשמשיו, זה לא מוגדר כאשר יעשה מלאכה בהם.

ואם רק הכלי עושה, כלומר שהכלי משמש לאחסון אוכל וכיו"ב, אז אין את 'אשר יעשה', את מעשה האדם. לכן צריך משמשי אדם ומשמשיו.

לפי זה, נראה להציע פשט חדש במשנה (כלים טו, ב):

סרוד של נחתומין טמא, ושל בעלי בתים טהור. גיפפו מארבע רוחותיו טמא נפרץ מרוח אחת טהור רבי שמעון אומר אם התקינו להיות קורץ עליו טמא וכן המערוך טמא.

נראה שארוכות ומערוך אינם טמאים רק מדרבנן, אלא מדאורייתא כיון שהם כלי קיבול.

אם נאמר שהטומאה רק מדרבנן, מדין פשוטי כלי עץ, נצטרך לומר שמשנה א' אומרת שפשוטי כלי עץ טהורים והכוונה מה"ת ומשנה ב' אומרת שמערוך טמא והכוונה מטומאה דרבנן ואם כן התנא לא השווה משנתו שבמ"א הוא מדבר מה"ת ובמ"ב מדרבנן, והיה לו לבאר החילוק ולא לסתום שפשוטי כלי עץ טהורים.

שמים בצק על המערוך, ואפשר לטלטל את הבצק על ידי המערוך, ולכן המערוך מוגדר כמיטלטל מלא וריקן, ואינו כפשוטי כלי עץ אלא ככלי קיבול.

ואומנם היה אפשר לפרש שמערוך הוא משמש אדם ומשמשיו ואז אין צורך לחדש שמערוך מוגדר ככלי קיבול, אך לפי זה יוצא שהתוספתא מביאה דוגמה למשמשי אדם ומשמשיו שולחן ודולפקי וטבלה ואילו המשנה מביאה מערוך וכיו"ב.

על אפשרות זו הקשה הרב עזריה אריאל שליט"א מהמשנה (כלים ל, א) שאומרת שפשוטי כלי זכוכית טהורים וטבלה טהורה, אף שניתן להניח על הטבלה מאכלים ולטלטלה עימם.

אך נראה לענ"ד שיש הכרח לומר שזכוכית שונה מעץ לעניין זה, שכן התוספתא כלים (ב"מ פ"ו ה"ז) מביאה טבלה כדוגמה למשמשי אדם ומשמשי שטמאים בכלי עץ, ואילו בחרס המשנה אומרת שטבלה ללא לזביז טהורה, וכן בכלי זכוכית המשנה אומרת שטבלה טהורה, ומוכח שגדר פשוט שונה בזכוכית וחרס מעץ, וזו הסיבה שטבלה מעץ טמאה מדין משמשי אדם ומשמשי כמבואר בתוספתא, אך טבלה מחרס זכוכית טהורה.

ובאמת כל הדוגמאות של התוספתא למשמשי אדם ומשמשי הן מכלים שגם בפועל מיטלטלים מלא וריקן. שולחן, טבלה ודולפקי הם חפצים שאפשר להניח עליהם דברי מאכל ולטלטלם בעוד המאכלים עליהם. השולחן בזמן חז"ל לא היה גדול וכבד כבימינו, אלא היו שולחנות קטנים לכל סועד, כמו שכתבו התוספות בפסחים ק' ע"ב 'שהיו להם שולחנות קטנים שכל אחד אוכל על שולחנו'. ממילא בכל המקרים של משמשי אדם ומשמשי, מדובר בכלים המיטלטלים מלא וריקן, לפי מה שביארנו בדין המערוך.

בכל זאת, יש צורך בכלל של משמשי אדם ומשמשי, כדי שגם מה שאין רגילות לטלטלו כך אבל האדם וכליו עושים בו מלאכה יהיה טמא, אך לפי זה מדובר בהרחבה קטנה של עיקר דין כלי קיבול ועיקר דין מערוך. ולכן אין תימה שדין זה לא הובא במשניות מסכת כלים אלא רק בתוספתא, שכן על פי רוב, הכלי כבר טמא מדין גדר כלי קיבול, כי ביסוד הדבר הדינים זהים ושניהם באו לפרש ולהגדיר את פשט לשון התורה 'אשר יעשה מלאכה בהם'.

מעתה, אין מקור בדברי התנאים לכך שפשוטי כלי עץ טמאים, ואדרבה, בכל המקומות שבהם חז"ל התייחסו לפשוטי כלי עץ הם נקטו בפשיטות שטהורים ללא חולק. רק בדברי האמוראים מצינו דין זה, וכיון שזו רק הו"א בגמרא בב"ב ולמסקנה היא נדחית, לכן עדיף לומר שלמסקנה אין דין כזה מדרבנן, כדי ששאר המקורות בחז"ל שבהם מצינו שפשוטי כלי עץ טהורים ללא חילוק ורמז לטומאה מדרבנן, יתיישבו בפשיטות. וכיון שכך, גם אין צורך לומר שדברי התורה כהנים הם אסמכתא בעלמא. למדו זאת משק באותה צורה שלמדו דין מיטלטל מלא וריקם. כמו שמלא וריקם זהו דין תורה, כך משמשי אדם ומשמשי.

לפי כל זה, נמצא שאין כלל טומאה מדרבנן לכלי עץ שאינם מיטלטלים מלא וריקן. אם יש לכלי העץ קיבול או שהוא ראוי למדרסות או שהוא משמש אדם ומשמשי הוא טמא מן התורה. אם לא, הוא טהור לחלוטין.

ו. יישוב הקשיים וביאור המקורות השונים לפי המתבאר

לפי המתבאר, דברי התנא במסכת כלים שלמים ומשנתו אינה חסרה כלום. כל הדינים מבוארים במשנה ובתוספתא במסכת כלים ללא סתירות ודחקים, ובעיקר – כל הדינים עולים מפשט הפסוק "אשר יעשה מלאכה בהם" שזהו גדר כלי עץ אלא ששק שלל את ההבנה שדי בעשיית מלאכה במקומם.

ונראה שהראשונים שנקטו שדרשת הספרא היא אסמכתא הוצרכו לכך בגלל דברי הגמ' בב"ב, והראשונים שטימאו פשוטי כלי עץ מדרבנן הוצרכו לכך בכלל המשנה בכלים פט"ו, ולפי המתבאר, דברי הגמרא בב"ב לא נשאר למסקנה, ודברי המשנה בכלים מתייחסים דווקא לכלי שמיטלטל מלא וריקן, ולא נותרה לנו סיבה להוציא את דברי חז"ל מפשוטם שפשוטי כלי עץ טהורים לגמרי, ללא טומאה מדרבנן, ולעומתם משמשי אדם ומשמשי טמאים מן התורה.

ומעתה נראה לבאר שדעת רבי יוסי בפט"ז אינה שייכת כלל לדין משמשי כלים. המשנה לא הזכירה דין זה וקשה לומר שרבי יוסי בא להרחיב דין שלא הזכיר במשנה. אלא נראה לי שכוונת רבי יוסי היא שכאשר יש כלי ויש לו מכסה וכיו"ב שהוא פשוטי כלי עץ, אם הוא אינו ממש חלק ממנו כל הזמן, אז הוא נידון בנפרד, ומכיוון שבפני עצמו הוא פשוט, הרי שהוא טהור. לעומת זאת, אם תמיד הוא חלק מן הכלי, ממילא הוא נידון כמותו. לכן אף שהחלק הזה כשלעצמו הוא פשוט, הוא נידון כפי עיקר הכלי שיש לו בית קיבול.

ויש לי להביא ראיה לזה, מהגמרא (שבת קכג ע"ב) שאומרת שקנה של זיתים טמא כי יש לו בית קיבול. לקנה היו מכניסים את הזיתים כדי לאחסן אותם והגמרא מנמקת את סיבת טומאתם בכך שלקנה יש בית קיבול.

ולכאורה הרי הקנה של זיתים משמש את הזיתים גם בשעת המסיק וגם שלא בשעת המסיק כי הזיתים נשארים בו גם לאחר המסיק שזהו מקום האיחסון שלהם, ונמצא שהוא משמש את משמשי האדם תמיד, ולפירוש הרמב"ם במסכת כלים הרי רבי יוסי מטמא בכה"ג, שזהו מה שאמר רבי יוסי במסכת כלים לפירוש הרמב"ם, שמה שממש את האדם בין בשעת מלאכה ובין שלא בשעת מלאכה טמא אף אם אין לו בית קיבול ואם כן מדוע הוצרכה הגמרא להדגיש שקנה של זיתים טמא כי יש לו בית קיבול?

ואין לומר שהגמרא בשבת איננה מתיישבת עם דעת רבי יוסי, כי לא מצינו שחלקו על דברי רבי יוסי במסכת כלים והרמב"ם פסק כדבריו ואם כן קשה לומר שכל הסוגיה בשבת איננה כמותו.

ולפי מה שביארנו בדעת רבי יוסי, שרבי יוסי כלל לא מטמא כלי מצד עצמו, כפי שפירש הרמב"ם, אלא כאשר הוא חלק מכלי קיבול שזהו כל ההקשר שם בפרק, מיושבת הסוגיה. וצ"ע על שיטת הרמב"ם בזה, אך לפי דרך זו לק"מ.

ז. התאמה בין המסקנה העולה מן הדברים ובין דברי הראשונים

ואמנם לא מצינו שיטה כזו בראשונים, כי לרמב"ם וסיעתו משמשי אדם טמאים מדרבנן (וכך הוא הסביר את הגמרא בב"ב ואת המשנה בכלים פט"ו), ולרשב"ם הטומאה היחידה שיש לכלי עץ היא מה שראוי למדרס, ולרשב"א גם מה שמשמש משמשי אדם טמא מדרבנן.

אך נראה שלדינא כן ניתן ליישב שיטה זו עם דברי הראשונים, כי אם באנו להקל בפשוטי כלי עץ שאינם משמשי אדם ומשמשיו – יש לנו את שיטת הרשב"ם והרמב"ם לסמוך עליה, במילתא דרבנן דבשל סופרים הלך אחר המיקל, וכך נראה שנקטו האחרונים לדינא, כי מרן (או"ח תרכט, ג) פסק שחץ שאין לו בית קיבול כשר לסיכוך, וביאר בב"י בשם הר"ן שפשוטין כאלו טהורים, ואמנם לגבי שיפוד כתב שמדובר בעץ, וביאר בב"י שאם הוא ממתכת אז אין גידולו מן הארץ, והקשה המגן אברהם שם בסק"א אם השיפוד מעץ הרי הוא טהור כדין פשוטי כלי עץ, ותירץ המחצית השקל (על המג"א שם) שמדובר בשיפוד שבקצהו יש ברזל ולכן הוא מקבל טומאה, וכך נקט המשנה ברורה לדינא בסק"ה² (ובשער הציון שם אות ב' הביא את דברי הפמ"ג והא"ר שטמא מדרבנן כדין משמשי אדם ומשמשיו, וגם לדבריהם אין טומאה מדרבנן במה שאינו משמשי אדם ומשמשיו, וראה עוד בביכורי יעקב סק"ב שהביא את ביאור הרמב"ם בפיהמ"ש שמדובר בשיפודי מתכת, וסייע לדבריו מכך שהגמרא אומרת על נסרים נעשו כשיפודין של מתכת, ומשמע ששיפודי עץ כשרים. ונראה שהרמב"ם לשיטתו שרק במשמשי אדם ומשמשיו טמאים מדרבנן ולכן שיפוד טהור לגמרי ולפיכך פירש בשל מתכת).

ולהחמיר במשמשי אדם ומשמשיו מן התורה, זה כבר מצינו בדברי הרשב"א. ואמנם המשנה למלך (הל' כלים ד, א; ובקצרה שם ב, א) כתב שזו דעת יחיד, אך נראה שמצינו לה חברים ולכן יש לחוש לה בדין תורה, ועוד שנראה שיש לחוש לשיטת הרשב"א בזה, כי לשיטה זו נראה שכל דברי חז"ל מיושבים באופן בהיר בס"ד וכל השאלות שיש להעלות על דברי הראשונים מיושבים לשיטה זו.

2. אומנם בשו"ת אור לציון (ד, כד) תמה על כך ויישב באופן אחר, שאמנם יש בראש השיפוד מתכת, אך מורכב הוא מתוך בית הקיבול שיש בתוך העץ. וע"ע בשו"ת חשב האפוד (א, מט): "אגב הנני להעיר על ט"ס שנפל שם בט"ז סי' קצ"ח אות ל"א. שמביא בתוך דברי מהר"ם פדואה ז"ל ועוד למד זכות דאנן ס"ל כאותן הסוברים דפשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאת מדרס עיין שם, ובזה גם הסכים הט"ז לו. ומעולם תמהתי דמי הוא הסובר ככה והרי היא הלכה פסוקה דפשוטי כל עץ יש עליהם טומאת מדרס אם נתיחדו למדרס, עיין רמב"ם ריש פכ"ה מה' כלים. ועכשיו עיינתי בתשו' מהר"ם פדואה וראיתי שאחרי גמר המשא ומתן בהני נסרים לענין טומאת מדרס, ומחליט שאינם מיוחדים למדרס, מפלפל תו בענין טומאה דרבנן שיש בפשוטי כלי עץ ועל זה מסיק דאפשר דס"ל כהפוסקים דאין על פשוטי כלי עץ אפי' טומאה דרבנן, והם הרשב"ם בב"ב וגם רש"י פ"ק דסוכה לענין מסכך בנסרים. וא"כ נפל ט"ס בהעתקת הט"ז וצ"ל דפשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה מדרבנן ויתכן שהי' כתוב מדר' וטעה המעתיק ועשה מזה מדרס במקום מדרבנן".

ח. סיכום

בדין 'פשוטי כלי עץ' מצינו שלוש שיטות בראשונים: שיטת הרמב"ם שטומאתם מדרבנן; שיטת הרשב"ם שרק כלי עץ הראויים למדרס טמאים; ושיטת הרמב"ן שמשמשי אדם ומשמשיו טמאים מה"ת ומשמשי משמשיו בלבד טמאים מדרבנן.

במאמר זה העלינו תמיהה מדוע דין כה בסיסי של פשוטי כלי עץ שטמאים מדרבנן לא מוזכר כלל בכל תורת התנאים בסדר טהרות, אלא רק פעם אחת ויחידה בכל ספרות חז"ל, בתורתן של האמוראים וזאת בצורה אגבית בגמרא בב"ב ס"ו, בשלב של הווא אמינא.

כדי להצליח ליישב את מסקנות ההלכה עם דברי התנא של מסכת כלים, הצענו שיטה חדשה שנשענת על התפיסה שאין כלל דין כלי קיבול בכלי עץ אלא צריך שהכלי יהיה מיטלטל מלא וריקן, כדי לענות על דרישת התורה אשר יעשה מלאכה בהם, ולכן גם מערוך וכיו"ב מוגדרים ככלי עץ הטמאים ולא כפשוטין.

בעקבות כך ניתן לפרש שאין כלל דין פשוטי כלי עץ מדרבנן והארכנו לבאר איך כל הקשיים מתיישבים לפי אפשרות זו.

לבסוף הערנו שאמנם לא מצינו שיטה כזו בראשונים, אך המסקנה המעשית של שיטה זו אפשרית לפי כללי מסורת הפסיקה המקובלת בעם ישראל, גם לפי דברי רבותינו הראשונים.

תגובות

